

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси
Лабораторія фольклористичних досліджень

Андрій ВОВЧАК, Ірина ДОВГАЛЮК

ФОЛЬКЛОРИСТИЧНА ПРАКТИКА

**Засади підготовки і проведення
фольклористичного польового дослідження,
упорядкування, транскрибування й архівування
зібраного фольклорного матеріалу**

Навчально-методичний посібник

Львів – 2023

Додаток № 3

“Повсякдення війни Росії проти України в усних історіях українців”

(Тематичний запитальник для проведення інтерв'ю з метою фіксації фольклорних мотивів в оповідній традиції про досвід повномасштабної фази війни Росії проти України)

Уклала Надія Пастух (2023 р.)

I. Методичні зауваги

Запитальник складається з десяти тематичних блоків: 1. Про себе; 2. Перед початком повномасштабної війни; 3. Перший день війни; 4. Залишення на тому місці, де застала війна (поза окупацією / в окупації); 5. Ворог, його поведінка під час окупації, реакція українців; 6. Деокупація, повернення до “колишнього” життя, здобутий досвід та плани на майбутнє; 7. Вимушена міграція, евакуація; 8. Побут на новому місці; 9. “Знання про війну” – родинний / особистий досвід війни, виселення, окупації до початку війни Росії проти України; 10. Майбутнє.

Перелік запитань у межах кожного блоку є орієнтовним. Більшість із них, ймовірно, так і не прозвучить у розмові, оскільки завдання інтерв'юера чи інтерв'юерки – не переривати оповіді, а долучатися до розмови лише в разі цілковитого завершення оповіді чи тоді, коли стає зрозуміло, що співрозмовникові / співрозмовниці некомфортно від наявної диспропорції у процесі розкриття свого приватного простору.

Кожен блок запитань (окрім двох останніх) побудований за таким принципом, що існує одне базове запитання, яке передбачає широку відповідь та власне визначає керунок оповіді. Інші запитання із ремаркою [*Якщо це не прозвучало, то:*] мають звучати як намагання продовжити розповідь, у якій запанувала пауза. На теми передостаннього блоку (“знання про війну”) співрозмовник / співрозмовниця мали б у своїй оповіді виходити самі, без попередніх запитувань, отож інтерв'юер чи інтерв'юерка ставлять їх наприкінці розмови в разі попередньої мовчанки на ці теми або

якщо згадки були дуже лаконічні чи загальні. Після багатьох запитань подано перелік можливих тем, мотивів, ключових слів, характеристик, пояснень, який складено на матеріалі вже здійснених записів. Він буде доповнюватися із поповненням архіву інтерв'ю, й усі нові складові потрібно фіксувати під час свого досвіду інтерв'ювання з метою подальшого компонування на основі таких переліків загального покажчика структурних одиниць оповідей про повсякдення війни Росії проти України.

Залежно від місця (села, міста, регіону), у якому оповідача / оповідачку застала війна, змінюватимуться певні тематичні акценти, звучатимуть спогади про особливо важливі для цього простору події. Дослідникові / дослідниці варто фіксувати такі події, що лежать на поверхні пам'яті про війну в тому чи іншому місті чи селі, з перспективою подальших (повторних) записів із цього ж місця та розуміння ключових складових таких спогадів (наприклад, у херсонців важливо попросити розповісти про героїв Бузкового парку).

Запитання, позначені зірочкою (*), найменше прив'язані до загального сценарію, за яким розгортається запитальник. Для них потрібно обрати в оповіді співрозмовника / співрозмовниці вдалий момент: скажімо, запитання, що містять містичну складову, як-от про знаки війни чи віщі сни, можуть спантеличити людину з критичним складом мислення, особливо в контексті розмови на таку важку тему як війна, тому їх варто ставити ближче до завершення розмови з відповідним коментарем (“ну, і таке трохи незвичне питання...”).

Деякі запитання будуть зайвими в розмові, оскільки на якомусь моменті ви довідаєтеся, що співрозмовники / співрозмовниці, наприклад, виїхали до моменту деокупації чи не мали досвіду окупації.

Завершити розмову обов'язково потрібно поверненням у сьогодення: це можуть бути запитання про плани на сьогодні, про певні культурні події, які відбуватимуться днями в місті / селі тощо.

У процесі спілкування будьте уважні до лексики, якою послуговуються оповідачі / оповідачки, коли говорять про війну, про виїзд

зі свого дому, про Батьківщину, про ворога, про Росію і т. д. Також важливо звертати увагу, що саме співрозмовники / співрозмовниці називають **війною**, відколи ведуть її **початок**. Намагайтеся уникати в запитаннях чітких номінацій таких явищ, надавайте перевагу описовим конструкціям (“24 лютого 2022 року”; “залишили свій дім”; “воєнні, які увійшли в село / місто”), а далі, почувши варіант співрозмовника / співрозмовниці, послугоуйтеся ним. Хоча самі запитання у разі таких застережень можуть мати форму не до кінця сформульованих, обірваних, обтічних, ця кривомовність не повинна насторожувати інтерв’юера чи інтерв’юерку (вона необхідна для досягнення максимально об’єктивної інформації).

Перед початком інтерв’ю потрібно надати співрозмовникам усю інформацію про проєкт, його мету та очікувані результати, розповісти про супровідні документи – інформовану згоду та анкету (див. Додатки); пояснити про право оповідача на приватність, про ризики, пов’язані із інтерв’юванням, про обробку персональних даних та про їх захист; ознайомити із загальним переліком тем і питань, які будуть звучати під час розмови, та запевнити, що співрозмовники самі визначають, про що говорити / не говорити.

Під час інтерв’ю важливо звертати особливу увагу на психологічний стан співрозмовника / співрозмовниці та в разі зауважених ознак дискомфорту вчасно перервати або взагалі припинити сеанс.

Проведення інтерв’ю для фіксації досвіду війни Росії проти України, незалежно від мети проєкту та тієї дисципліни, у межах якої реалізується проєкт, дуже важлива та потрібна справа. Однак потрібно пам’ятати, що така робота, якщо її розпочинати вже сьогодні, відбуватиметься в момент тривання самої події, про яку оповідатимуть люди. Тому документування й вивчення людського досвіду актуальної війни трактують (згідно з рекомендаціями Європейської комісії) як дослідження високого ризику, а учасників таких досліджень (зокрема оповідачів) зараховують до категорії

вразливих осіб³⁶. Ці обставини накладають особливі зобов'язання на тих, хто ініціює, проводить інтерв'ю, транскрибує записи й архівує зібрані матеріали, надає повний чи частковий доступ до цих даних і зрештою фахово їх інтерпретує.

Від моменту російського повномасштабного вторгнення вже було розроблено певні стандарти проведення проєктів із документування цієї війни, які передусім наголошують на максимальному дотриманні етичних та юридичних вимог щодо захисту персональних даних і конфіденційності інформації. Зокрема важливо підкреслити, що в часі тривання війни не може бути розголошено чи передано іншим особам жодних особистих даних учасників інтерв'ю. Так само потрібно обмежити / відкласти доступ до архівних фондів з матеріалами інтерв'ювань. Публікація інтерв'ю чи їх фрагментів можлива лише в разі анонімізації чи псевдонімізації персональної інформації про особу: заміна імені та прізвища псевдонімом чи монограмою (першими літерами імені та прізвища); псевдонімізація назв вулиць, імен інших осіб (або проставлення трикрапки на місці такої конкретики), за якими можна було б зрозуміти, про кого саме йдеться.

Перед розгортанням свого польового дослідження пропонуємо ознайомитися з такими публікаціями-орієнтирами:

1. *Wylegala Anna*. Metodologia, etyka i bezpieczeństwo w projektach dokumentujących doświadczenie wojenne i uchodźcze po inwazji Rosji na Ukrainę z dn. 24 lutego 2022 r. // *Wrocławski Rocznik Historii Mówionej*. – Wrocław, 2022. – Rocznik 12. – S. 324–331. – URL: <https://doi.org/10.26774/wrhm.363>.

2. *Маховська Світлана*. “Науковий False Start” чи вимога воєнного часу: (не)новий досвід документування свідчень українців // *Україна Модерна*. – 2023. – URL: <https://uamoderna.com/war/naukovyy-false-start-chy-vymoha-voiennoho->

³⁶ *Wylegala Anna*. Metodologia, etyka i bezpieczeństwo w projektach dokumentujących doświadczenie wojenne i uchodźcze po inwazji Rosji na Ukrainę z dn. 24 lutego 2022 r. // *Wrocławski Rocznik Historii Mówionej*. – Wrocław, 2022. – Rocznik 12. – S. 325.

[chasu-ne-novyy-dosvid-dokumentuvannia-svidchen-ukrainsiv/](https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.175) (дата публікації – 24.04.2023).

Приклади публікацій інтерв'ю про досвід війни Росії проти України (зокрема із приховуванням / частковим приховуванням персональних даних оповідачів) та перші дослідження на матеріалах таких інтерв'ю:

1. *Воробей Ольга*. “Тепер я дитя війни та баба війни...”: Свідчення чернігівчанки N про життя в оточеному місті (24 лютого – 2 квітня 2022 р.) / Запис і публікація Ольги Воробей // Український історичний журнал. – Київ, 2022. – Число 4. – С. 175–189. – URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.175>.

2. *Березовська Ольга*. “...Якщо закінчиться їжа, от як пояснити дітям, що немає?!”: Мешканка Чернігова N про умови життя в місті під час російського наступу (24 лютого – 2 квітня 2022 р.) / Запис і публікація Ольги Березовської // Український історичний журнал. – Київ, 2022. – Число 5. – С. 56–67. – URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.05.056>.

3. *Панкова Анастасія, Боряк Олена*. “...Це війна, це вбивання цивільних, мирних...”: Мешканці передмістя Чернігова про особливості воєнного повсякдення під час російського наступу та життя в окупації (24 лютого – 2 квітня 2022 р.) / Запис і публікація Анастасії Панкової, Олени Боряк // Український історичний журнал. – Київ, 2022. – Число 6. – С. 30–47. – URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.06.030>.

4. *Воробей Ольга*. “Ворожі гримаси” російського окупанта: північ України // Україна модерна. – 2023. – URL: <https://uamoderna.com/new/war/vorozhi-hrymasy-rosiyskoho-okupanta-pivnich-ukrayiny> (дата публікації – 23.01.2023).

5. *Литвин Катерина*. “Хателась проста волі – і всьо...”: окупація с. Слободи на Чернігівщині очима очевидця (травень 2022 року) // Український історичний журнал. – Київ, 2023. – Число 1. – С. 36–50. – URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.01.036>.

Попри фольклористичне спрямування запитальника, його структура та формат самих запитань дають змогу проводити фіксацію і збереження свідчень очевидців та учасників подій російсько-української війни для подальшого введення до наукового обігу (й інтерпретації) різних наук – усної історії, етнології, антропології, соціології.

II. Запитання

1. Про себе

1.1. Розкажіть, будь ласка, трохи **про себе**.

[Якщо це не прозвучало, то:]

1.2. Де ви народились? Звідки родом ваші батьки? Де ви здобували освіту?

2. Перед початком повномасштабної війни

2.1. Згадайте **час перед початком** повномасштабного вторгнення і опишіть його.

- “Ми тільки зробили ремонт у хаті” (ми тільки побудували / купили хату), “ми тільки почали новий бізнес” тощо...
- Чудове життя до вторгнення, наявність усього (рай і його втрата)...
- Краса міста, села до повномасштабної війни; цивілізаційних поступ в останні роки, парки й площі, публічні місця, багато дітей (колясок), фізичні параметри та ландшафт до нюансів...

[Якщо це не прозвучало, то:]

2.2. Чи чули ви про нарощення чисельності російських військ біля кордонів?

- “Ми думали, що то звичайні навчання...”
- “Ніхто до того серйозно не ставився...”
- “Ми останніми роками розслабилися...”

- “Хіба ми готувалися до війни? Ми будували дороги” (мали смажити шашлики тощо)?

2.3. Чи вірили ви в можливість повномасштабної фази війни?

- “Ми чули про можливість війни, але ніхто уявити не міг, що у XXI столітті...”
- “Ми ж вважали, що то брати” (що то свої)... “Ми не думали, що брат піде на брата...”

2.4. Чи мали передчуття, що щось насувається?

* 2.5. Чи ви чули від людей про певні знаки, які вказували на початок війни? Можливо, спостерігали якісь знаки самі?

- Падіння хреста із церковної бані, ікон у церкві...
- Плач, мироточення ікони...
- Криваво-червоне сонце під час заходу, криваво-червоний місяць...
- Грім чи блискавка взимку...
- Небачений урожай грибів, яблук, огірків тощо...
- Урожай дуже великої картоплі...
- Засихання могутніх дерев...
- Великі зграї круків, ворон, багато мух, слимаків, поява біля хат вовків тощо...
- Криниця, зтягнута павутинням...
- Віще попередження українцям від євреїв у часи Голокосту – “Нами розчинять, вами замісять...”
- Більша народжуваність хлопчиків, а не дівчаток напередодні...
- Пророцтва Ванги...
- Біблійні пророцтва...

* 2.6. Чи були у вас / у рідних чи знайомих якісь сни, які б вказували на початок війни або стосувалися теми війни?

[Окрім снів із тими мотивами, які згадано вище як знаки війни:]

- Кров замість води (у криниці, у річці, морі тощо)...
- Померлі рідні попереджають про небезпеку (радять, як чинити)...

2.7. Які розмови точилися у вашому середовищі щодо можливого широкомасштабного наступу російських військ? Чи були якісь

суперечки щодо питання наступу росіян (загалом – щодо подій 2014 року)?

2.8. Чи ви готувалися у якийсь спосіб до можливого загострення ситуації?

- Тривожний чемоданчик (чи ходили списки вмісту тривожного чемоданчика? коли?)
- Запаси продуктів і засобів гігієни...
- “Я чула від біженців 2014 року, що потрібно” [порада з власного досвіду]...

[Якщо це не прозвучало, то:]

2.9. Чи мали ви схожі відчуття перед початком війни в 2014 році? Чи змінилося тоді ваше життя і як?

* 2.10. Чи чули ви якісь історії про наступ російських військ у 2014 році і чи брали їх до уваги, виробляючи свою стратегію реагування на війну?

- “Ми не прислухалися до оповідей біженців 2014 року, а варто було...”

3. Перший день війни

3.1. Пригадайте 24 лютого 2022 року. Що ви пам’ятаєте про той день, як він почався?

[Якщо це не прозвучало, то:]

3.2. Як, де і від кого ви дізналися про початок повномасштабного вторгнення?

- “Я прокинулася від вибухів...”
- “Мені зателефонувала мама” (сусідка, колега та ін.)...

3.3. Якими були перші думки і перші дії?

- “Це був наче сон...” “Сон як рукою зняло...” “Це таке враження, що ти в якомусь сні і хочеш прокинутися...”
- Заціпеніння, неможливість плакати...
- “Усе відбувається наче в якомусь кіно...”
- “Час зупинився...”
- “Я не пам’ятаю, чи снідала...”

- “Я в першу ніч не заснула...” “Я перестала спати...”

3.4. Якою була реакція близьких / друзів / оточення?

- “Ми не знали, як правильно діяти, як навіть реагувати...”
- Виїзд у село, у “безпечні” регіони, в іншу країну як “правильне” (?) рішення (знайти глухе село і перечекати війну; поїхати на дачу, де є піч і криниця)...
- Пошук банкоматів, закупівля в магазинах, аптеках, заправлення бензином...
- Інерційне виконання звичних щоденних справ (вихід на роботу, налаштування онлайн-навчання дітей тощо)...
- Страх пропустити щось важливе у стрічці новин...

3.5. Від кого передусім шукали поради? Чиї думці довіряли?

- “Громадська рада” і пошук правильного рішення...
- Чати в мережах і їхня активність...
- Пошук авторитетного джерела (колишній військовий, знайомий із територіальної оборони, волонтер, особа, яка мала досвід війни 2014 року і тікала зі сходу України, афганець, переселенець із зони забруднення чи зони затоплення)...

3.6. Як виглядало місто / село в перший день? Як виглядали люди на вулиці?

- Черги в магазини, в аптеки, до банкоматів, на заправках...
- Корки на дорогах...
- Черги до військкоматів...

4. Залишення на тому місці, де застала війна (поза окупацією / в окупації)

4.1. Розкажіть, як змінилося ваше щодення після 24 лютого 2022 року?

- “Та в нас ще куди не йшло, а от у сусідів” (у сусідньому селі, в сусідньому місті тощо)...

[Якщо це не прозвучало, то:]

4.2. Як змінився простір навколо? Чи змінилися звуки в місті / селі?

- Мовчазні й сумні люди довкола...
- Техніка на вулицях (своя, чужа)...
- Блокпости, мішки з піском, шини на виїздах...
- Комендантські години, нові правила...
- Нові звуки війни (громихає, гупає, трясє, гуде, жухає, щось летить, гахає, лясає, бабахкає, лупить...); розрізнення звуків та зіставлення їх із тією чи іншою зброєю чи технікою, страх тиші як “ненормального” стану, звуки сирени...
- Сплутування природних явищ і звуків звичайної людської діяльності та звуків війни (грім, пиляння лісу)...
- Темні будинки (вимикання світла в багатоповерхівках як захід “невидимості”)...

4.3. Як ви організували свій щоденний побут?

- Черги за чимось (за водою, у магазинах і аптеках, за гуманітаркою) – місце виживання / потенційної небезпеки, комунікації та обміну інформацією...
- Закопування української символіки, документів, фотографій, щоденників...
- Вимикання світла і завішування вікон...
- Ховання в льохах і підвалах...
- Страх видати свою присутність через звуки – плач дитини, гавкіт собак...
- Пересування техніки вулицями як максимум небезпеки...
- Невиглядання у вікна як правило дотримання безпеки...
- Орієнтація на світловий день...
- Опора на землю і її родючу силу...
- Втрата / зростання вартості грошей...
- Радість від звичайних речей – і свідомий пошук таких радостей...
- Миття підлоги чи виконання іншої побутової роботи в часи емоційної напруги (притлумлення фізичною працею думок і переживань)...
- Копання могили і ховання від обстрілів у виритій ямі...
- Пам’ять про місце захоронення, яку важливо зберегти, аби передати після деокупації...

4.4. Чи змінилося харчування?

- Сушіння сухарів...
- Харчові обміни між сусідами...
- Складання до купи всіх продуктів, які залишилися в кожного вдома...
- Поділ хліба (паювання) між членами сім'ї, громади...
- Готування їжі гуртом у дворах на відкритому вогнищі (общинний побут)...
- Поділ приготованої їжі на всіх членів будинку (підвалу)...
- Харчування протермінованими продуктами, гнилою рибою, протухлим м'ясом, кашею з комахами...
- “Щурі” (приховування своїх продуктів від інших)...

4.5. Як, скільки і де спали?

- Неможливість снання...
- Снання в підвалі...
- Снання одягненим...
- Намагання все потрібне увесь час мати біля себе (у кишенях – усе необхідне, поруч – складені валізи тощо)...

4.6. Чи мали доступ до звичних комунальних послуг?

- Пошук води – пошук старих колодязів, зливання води з труб, збирання води з водостоків, топлення снігу, збирання дощової води...
- Походи по воду до закинутих колонок у містах – дороги смерті / життя...

4.7. У який спосіб отримували медичну допомогу та ліки?

- Самолікування народними рецептами...
- Смерть через відсутність медичної допомоги...

4.8. Як шукали й отримували інформацію про перебіг війни? Кому довіряли?

- Черпання інформації від людей (“циганське радіо”)...
- Наявність єдиного “місця”, де “тягнув” мобільний зв'язок, інтернет...

4.9. Які соцмережі та месенджери як канали комунікації використовували передусім? Які групи, форуми, канали обирали?

4.10. Чи продовжували ви працювати? Чи відбувалося навчання дітей?

4.11. Чи долучалися до волонтерських практик? Як саме?

4.12. Чи вам допомагали волонтери? Хто і як саме?

4.13. Як часто і в який спосіб контактували з рідними, близькими і друзями?

- Піклування про рідних і загалом про людей...
- Піклування про тварин...

4.14. Чи були контакти з родичами, які мешкають у Росії? Про що ви говорили з ними?

- Повідомлення від родичів з Росії про те, що їх в Україні незабаром визволять...
- Невіра рідні в Росії в те, що в Україні гинуть люди (“ета фсьо фейк”; “ви зазамбіравани”)...

4.15. Чи намагалися святкувати якісь свята, урочисті події (Великдень, день народження тощо)? Як це відбувалося? Що готували?

4.16. Що робили, якщо приходив час народжувати дитину?

4.17. Що робили, коли гинула / помирала людина? Яких компонентів поховального ритуалу вдавалося дотримуватися?

4.17. Як відреагувала адміністрація вашого міста / містечка / села на широкомасштабне вторгнення? Які рішення приймала?

- Виїзд у перший день (напередодні 24 лютого) всієї адміністрації, прокуратури, поліції...
- Темні будівлі органів адміністрації вже напередодні війни, паління в бочках чогось біля адміністративних будівель напередодні...
- “Нас зрадили, нас залишили самих на себе...”

4.18. Що ваші земляки вважали правильним і неправильним у часі війни (розважатися, відпочивати, ходити в ресторани, постити фото з відпочинку, тікати з поселення, залишати літніх рідних, залишати тварин, спілкуватися з окупантами, пригощати їх їжею тощо // волонтерити, донатити на ЗСУ, приймати біженців у себе вдома, висловлювати незадоволення окупантам, виходити на

мітинги, піклуватися про домашніх тварин, ризикуючи своїм життям тощо)?

5. Ворог, його поведінка під час окупації, реакція українців

(Запитання до тих, хто мав досвід окупації або перебував в зоні бойових дій / близько до зони бойових дій)

5.1. Розкажіть про період, коли **ваше місто / село перебувало в окупації** (його намагалися окупувати).

[Якщо це не прозвучало, то:]

5.2. Коли у вашому місті / селі з'явилися ворожі війська? Скільки часу тривала окупація?

5.3. Опишіть, як відступали українські війська.

5.4. Розкажіть, як ви вперше побачили ворога.

5.5. Чи мали ви досвід спілкування з ворогом? Опишіть, як це сталося.

5.6. Хто саме дислокувався у вашому населеному пункті (росіяни, буряти, чеченці, дагестанці; контрактники, росгвардія, ефесбе та ін.)?

• Розрізнення ворога та своєрідність характеристик – росіяни, буряти, чеченці, дагестанці, білоруси, машини з написом “Ахмат-сила”, контрактники, росгвардія, ефесбе, денеєрівці та ін.

5.7. Де облаштувалися окупанти? Як харчувалися? Де милися?

5.8. Як окупанти поводитися з цивільним населенням?

- “Це не люди, це – звірі” (фашисти; гірші, ніж фашисти)...
- “Не знаю, як цих людей назвати...”
- “Наскільки ми різні...”
- Злиденність та убогість...
- Безкультурність, неосвіченість, допотопність...
- Незнання звичайних цивілізаційних досягнень...
- Нечистоплотність, неохайність...
- Старе спорядження, старі карти; їжа, яку не їдять навіть собаки...
- Нищення книжок, використання їх як туалетного паперу...

- Розбивання замків, вибивання дверей і вікон...
- Злодійкуватість, матеріальне збагачення як причина війни...
- Жорстокість...
- Ставлення до тварин...
- Зазомбованість пропагандою...
- Уявлення про себе як про “асвабодітелей”, “міротворцев”, “спасателей...”
- Пошук нацистів, націоналістів, бандер...
- Випитування про атовців, воєнних, їхні сім’ї...
- Розгубленість ворога через очікування іншої реакції українців...
- “Ми не па сваєй волє...”
- “Ми ще нормальні, а після нас невідомо хто прийде...”
- Показ фото родини...
- Відбирання / поділ їжі...

5.9. Чи ініціювали окупанти якісь заходи (або створювали види-мість заходів) для захисту цивільного населення?

- Роздавання гуманітарки...

5.10. Які правила для українців окупанти запровадили під час свого перебування?

- Заборона ходити вулицями, “маркувальні знаки” – білі пов’язки тощо...
- Заборона забирати тіла рідних / сусідів / незнайомих, заборона ховати їх...
- Заборона відвідувати цвинтарі, рідних...

5.11. Чи цивільне населення мало змогу / намагалось повідомляти про ворога волонтерам, ЗСУ, особам, які мали контакти із ЗСУ? Чи були якісь форми активного опору окупантам?

- “Развідки”, передавання “тим, кому треба” інформації про ворога і техніку...
- Коктейлі Молотова, зливання бензину...

5.12. Як у вас переважно між собою називали окупантів?

- Орки, рашисти, свинособаки, мацкалі, кацапи, кацапидла, бобіки, асвабодітелі тощо...

5.13. Що залишили після себе окупанти, як відступили?

- Залишений після відходу безлад, руйнування, свідоме нищення майна, інфраструктури...
- Фекалії скрізь (зокрема на ліжку)...

5.14. Чи відомо вам про випадки колаборації з ворогом?

- “Були тут і свої ждуни...”
- Здавання ворогові місцевих патріотів...

6. Деокупація, повернення до “колишнього” життя, здобутий досвід та плани на майбутнє

6.1. Опишіть, як відбулося **визволення вашого поселення**.

[Якщо це не прозвучало, то:]

6.2. Коли вас визволили?

6.3. Як люди зустрічали українських воїнів?

- Вихід назустріч, плач, квіти, обійми...
- Виніс продуктів, страв для солдат...

6.4. Що люди найперше почали робити, коли стали вільними?

- “Усі вже сиділи з сапками на поготові...”
- “Городи всі позасаджували...”

6.5. Як ви оговтуєтесь після окупації? Що плануєте робити найближчим часом?

- “Тепер буду будувати великий і міцний підвал...”
- “Хочу купити нерухомість у Москві, на рибалку в Кубань з’їздити...”

7. Вимушена міграція, евакуація

(Запитання до тих, хто виїхав зі свого дому)

7.1. Будь ласка, розкажіть про те, **як відбувався Ваш виїзд?**

[Якщо це не прозвучало, то:]

7.2. Коли і як ви прийняли це рішення? Що на нього вплинуло? Чому обрали саме цей керунок?

- Правильне рішення обрати погану дорогу (не трасу!) і виїхати порівняно швидко...

- Щасливе рішення не поїхати в одній з організованих колон, яка потім потрапила під обстріл...

7.3. Які можливості розглядали? І чому їх відкинули?

7.4. Скільки часу мали на ухвалення рішення про виїзд, евакуацію?

7.5. Що стримувало від ухвалення остаточного рішення про виїзд, евакуацію?

- Відсутність можливості безпечного виїзду...
- Небажання старших членів родини залишати свою домівку...
- Небажання залишати німецьких рідних, домашніх тварин, відповідальність за німецьких сусідів...

7.5. Що взяли у свою валізу? Що потім справді знадобилося і що виявилось непотрібним? Що не взяли, а потім дуже пошкодували?

- Пакування цілком непотрібних речей...
- Пакування вишиванок, фотографій, образів, коштовностей, родинних реліквій...
- “Я все життя збрала в сумку...”

7.6. Як організували виїзд із свого місця проживання? Хто і як допомагав? Чи були якісь можливості, які б пропонувала українська адміністрація?

- “Люди самі організовувалися, ніхто не допомагав...”
- “Мала бути евакуація, ми пройшли багато кілометрів, а там – нікого...”

7.7. Чи організовували евакуацію або якісь можливості виїзду “адміністративні органи” окупантів? Як це відбувалося і куди було спрямовано?

7.8. Скільки часу тривав переїзд і як він відбувався?

7.9. Із ким спілкувалися в дорозі (чи познайомилися з кимось)? Чи чули якісь історії від інших про переїзд?

7.10. Чи взаємодіяли в дорозі з волонтерами?

7.11. Чи проходили через російські блокпости? Як це відбувалося? Що таке “фільтрація”?

- Настанова не пришвидшувати руху свого транспорту, коли назустріч їде ворожа техніка чи попереду блокпост...
- Настанова не розмовляти українською під час контакту з росіянами...
- Настанова почистити усі гаджети перед приходом росіян у місцевість чи перед перетинанням російських блокпостів...

7.12. Які були враження, як уперше досягли українського блокпоста?

- Плач, коли уперше побачили український прапор...
- Цілування землі, воїнів на блокпостах...

[У випадку виїзду в іншу країну:]

7.13. Як відбувався перетин кордону? Який то був кордон і пропускний пункт? Скільки часу тривав перетин?

7.14. Чи чули якісь історії, які відбувалися з людьми на кордоні?

7.15. Як була організована подорож до міста, де проходить інтерв'ю?

- Особлива вага грошей під час виїзду на контрольовані ЗСУ території...

8. Побут на новому місці

(Запитання до тих, хто виїхав зі свого дому)

8.1. Опишіть **своє теперішнє щодення на новому місці** (вказати місто, містечко, село).

[Якщо це не прозвучало, то:]

8.2. Як знайшли теперішнє житло?

8.3. Як організували побут на новому місці? Хто і як допомагав?

8.4. Наскільки були складними процедури вирішення ваших питань в адміністративних / банківських / страхових та інших структурах?

8.5. Чи знайшли роботу і чи задоволені нею? Чи продовжуєте дистанційно працювати в Україні?

8.6. Чи хтось із ваших рідних або знайомих відвідує тут навчальні заклади? Якими є ваші / їхні враження про процес навчання і як розповідають про нього самі діти?

8.7. Як діти адаптувалися на новому місці? Чи подобається їм тут? Що вони розповідають про свої нові досвіди? Чи знаходять можливість контактувати з батьком / матір'ю в Україні (чи деінде), якщо сім'я зараз роз'єднана? Чи змінився ваш догляд за дитиною / дітьми після переїзду? У чому?

8.8. Чи ви долучаєтеся до волонтерських практик? Як саме?

8.9. Чи налагоджуєте контакти з місцевим населенням (місцеві мешканці українських сіл і міст, поляки, німці, румуни, греки та ін.)? Як підтримуєте з ним зв'язки? Чи існують якісь конфлікти і чим вони зумовлені?

8.10. Чи існують конфлікти поміж самими переселенцями? На чому вони ґрунтуються? Яким чином підтримуєте один одного?

8.11. Як підтримуєте зв'язки з рідними? Чи святкуєте через інтернет спільно свята? Які саме свята?

8.12. Чи просите показати через інтернет свій дім або якесь місце в ньому чи на подвір'ї? Чи просите надіслати фото зі свого рідного села або міста?

9. “Знання про війну” – родинний / особистий досвід війни, виселення, окупації до початку війни Росії проти України

[Якщо це не прозвучало у розмові раніше, то:]

* 9.1. Чи чули ви раніше від своїх рідних чи знайомих про війну? Можете переповісти, що вони розповідали вам про війну? Хто розповідав?

* 9.2. Чи ваші батьки або дідуся й бабусі розповідали про (німецьку, радянську (советську)) окупацію? Що саме вони розповідали?

* 9.3. Чи розповідали вам рідні про німців (румунів, угорців)? Як вони були? Як поводитися із цивільним населенням? Як поводитися з євреями?

- Добре обмундировані, забезпечені технікою...
- Пригощали цукерками дітей...
- Давали цигарки...
- Давали / залишили німецькі тушонки...
- Показували фотографії своїх жінок, дітей...
- Пошук та розстріл євреїв (“земля ще кілька днів рухалась”)
- Переховування євреїв в сусідів-українців...
- Прання солдатських сорочок...
- Приготування їжі ворогові...
- Облаштування в хаті...
- Післявоєнний голод як досвід, який навчив мати запаси їжі...

* 9.3. Чи розповідали вам рідні про росіян (руських, москалів, совітів, красноармійців)? Які вони були? Як поводитися із цивільним населенням?

- Обдерті, зарослі, в брудних гімнастюрках...
- Голодні, рвали на грядках зелену городину і їли, просили щось поїсти...
- “Перші” і “другі” совіти...
- Пошук українських патріотів, бандерівців...
- Засідки, облави, арешти...

* 9.4. Чи розповідали вам рідні про вивезення в Німеччину?

* 9.5. Чи чули ви від когось з родини оповіді про вимушені втечі, переселення, евакуації, вивезення зі свого дому? Чи когось вивозили в Сибір?

10. Майбутнє

10.1. Яким ви бачите **своє майбутнє**?

10.2. Як ви бачите **майбутнє України**?

Можливо, ви хочете ще щось розповісти чи поділитися якимись своїми міркуваннями?

Якщо у вас є матеріали, якими ви готові поділитися, – фото, відео, нотатки тощо – ми будемо вдячні за можливість зробити копії цих матеріалів.

Нам важливо зустрітися ще один раз через певний період часу – скажімо, через рік, аби провести повторне інтерв’ю. Якщо ви погоджуєтесь на таку зустріч, будь ласка, вкажіть це в анкеті.

Просимо вас заповнити анкету та інформовану згоду на використання матеріалів інтерв’ю в дослідницьких, освітніх та виставкових цілях.

III. Додатки

[Нижче як зразки подано анкету та інформовану згоду проєкту “Повсякдення війни Росії проти України в усних історіях українців” (2023 р.) Інституту народознавства Національної академії наук України (м. Львів)]

Анкета

Дякуємо Вам за участь у розмові і просимо заповнити анкету

1. Ім’я, прізвище _____
2. Рік народження _____
3. Місце народження _____
4. Національність _____
5. Освіта _____
6. Професія _____
7. Мова щоденного спілкування _____
8. Місце проживання до початку війни _____
9. Місце проживання на момент запису _____
10. Сімейний стан, діти _____
11. Місце і дата проведення інтерв’ю _____

Якщо Ви погоджуєтеся на повторну зустріч, зазначте, будь ласка, свої контактні дані: _____

Інформована згода

Ім'я, прізвище співрозмовника / співрозмовниці: _____

Псевдонім _____

Ім'я, прізвище інтерв'юера / інтерв'юерки: _____

Місце і дата розмови: _____

Моя участь в інтерв'ю є добровільною. Я погоджуюся на запис інтерв'ю в аудіоформаті / у відеоформаті.

Мене повідомив / повідомила інтерв'юер / інтерв'юерка про зміст проекту, а також про його потенційні наслідки та ризики.

Мене повідомили про те, що у будь-який момент я можу зупинити інтерв'ювання або відмовитися відповідати на будь-яке запитання.

Мене повідомили про моє право відкликати свою згоду будь-коли без пояснення причин. Крім того, я можу відмовитися від подальшої обробки моїх даних і попросити їх видалити.

Мені відомо, що інформація про мене, запис інтерв'ю та його транскрипції будуть зберігатися в Архіві Інституту народознавства Національної академії наук України (м. Львів), а також можуть бути передані на зберігання в архіви інституцій, які є партнерами проекту.

Я добровільно погоджуюся з тим, що інформація про мене, записане інтерв'ю та його транскрипції (в повному обсязі / частково) можуть бути оброблені і використані для дослідницьких, освітніх та виставкових цілей (під моїм ім'ям / під псевдонімом / анонімно).

Дата й місце _____

Підпис: _____